

เศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นไทย: ศึกษา ชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในภาคตะวันออก*

Green Economy in Thai Local Community: A Case Study of a Local Community in the Eastern Region

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์**

ชัยณรงค์ เครือนวน***

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ชุมชนต้องเผชิญกับความล้มเหลวจากการผลิตเพื่อตอบสนองของระบบตลาด, ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน รวมทั้งปัญหาสังคมและความสัมพันธ์ของผู้คนภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับรูปแบบเศรษฐกิจสีเขียวที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้สะท้อนให้เห็นหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นความพยายามเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจภายในชุมชน, การเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนและความพยายามฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน

* บทความชิ้นนี้ปรับปรุงจากรายการวิจัยเรื่อง “เศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนภายใต้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก” โดยได้รับทุนสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

** ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อาจารย์ผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*** ดร. ชัยณรงค์ เครือนวน อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

คำสำคัญ : เศรษฐกิจสีเขียว, ชุมชนท้องถิ่น, การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจสีเขียว, ความคงทน

Abstract

In this local community, green economy is formed under the structured conditions the community has been facing such as production failure to meet the market system, natural resource depletion and environmental degradation in the community, social issues, and changes in community relations. Green economy in this community reflects so many things such as efforts to strengthen the local community, efforts to improve its economic potential, and efforts to protect the community's natural resources and environment.

Keywords : Green Economy, Local Community, Transformation to Green Economy, Resilience

บทนำ

ในสังคมโลกปัจจุบันกระแสสีเขียวกลายเป็นกระแสที่มีบทบาทในการชี้นำการพัฒนาอีกครั้ง ดังจะเห็นได้จากก่อนหน้าการประชุมสุดยอด Rio+20 ในปี ค.ศ. 2012 “เศรษฐกิจสีเขียว” (Green Economy) ได้กลายเป็นแนวคิดที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งนิยามของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวที่ทั่วโลกให้การยอมรับมากที่สุดนั้น ก็คือนิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environment Programme: UNEP) ที่ให้ความหมายของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวไว้ว่าเป็นรูปแบบ เศรษฐกิจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสุขภาพของมนุษย์ที่ดีขึ้นและมีความยุติธรรมทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการลดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมลงไปให้มาก พร้อมกับแก้ไขปัญหาความขาดแคลนทางนิเวศ (UNEP, 2010)

กล่าวโดยเฉพาะสังคมไทย ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นหลายต่อหลายแห่งได้รับ และเปลี่ยนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น รวมถึงสร้างความยุติธรรมทางสังคมและลดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม ดังเช่น ชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดชายทะเลภาคตะวันออกแห่งหนึ่งที่ผู้คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งพยายามเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน และสร้างความมั่นคงในชีวิตเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตอีกครั้ง

เงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการก่อรูปของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นไทย

ความคิดเศรษฐกิจสีเขียวในฐานะที่เป็นทางเลือกการพัฒนา (Alternative Development) ของชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความล้มเหลวจากการผลิตเพื่อตอบสนองของระบบตลาด ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญ กระแสการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเริ่มเข้าสู่ชุมชนในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว กระแสความคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง โดยเฉพาะกุ้งกุลาดำขยายตัวอย่างมากในประเทศไทย อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจสินค้าภาคการเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำหรือสินค้าประมง จากประมงทะเลมาสู่การสนับสนุนประมงเพาะเลี้ยง เพื่อตอบสนองกับความต้องการของตลาดในต่างประเทศ โดยเฉพาะ ญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่ต้องการผลผลิตด้านนี้สูงขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนในช่วงเวลานี้ ก็คือ ชาวบ้านหลายต่อหลายคนต่างพากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนเอง และเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวให้กลายเป็นบ่อกุ้ง ทั้งนี้เพราะอาชีพดังกล่าวสร้างผลตอบแทนที่ค่อนข้างสูง ประกอบกับการใช้ระยะเวลาการเลี้ยงกุ้งที่ค่อนข้างสั้น คือ สามารถจับกุ้งได้ถึงปีละไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง (โดยแต่ละบ่อสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรสูงถึงบ่อละ 200,000 บาท) ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มมีความหวังในการประกอบอาชีพภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมภายหลังจากที่พวกเขาเคยล้มเหลวจากการทำนา และ

การทำสวนผลไม้ ด้วยรายได้จำนวนมากและระยะเวลาในการเลี้ยงกุ้งที่ลดลงเช่นนี้ ทำให้กระแสการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา (Intensive System)¹ ขยายออกไปสู่ผู้คนในชุมชนอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านหลายคนเริ่มขยับขยายการเลี้ยงกุ้งด้วยการขุดที่นาของตนเอง บางรายพยายามหาซื้อที่ดินเพื่อขยายการเพาะเลี้ยง (पालธิตา ไชยเสวนา, 2556)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่ในช่วงเวลาต่อมาการทำนาเลี้ยงกุ้งก็เริ่มประสบปัญหา เช่น ชาวบ้านบางรายประสบปัญหากุ้งเป็นโรคกระทั่งกุ้งตายยกฟาร์ม ขณะที่บางรายก็เจอสารเคมีตกค้างในบ่อทำให้ไม่สามารถเลี้ยงกุ้งให้โตได้ บางรายเผชิญกับปัญหาน้ำเสีย ประกอบกับการที่ต้นทุนการเลี้ยงกุ้งที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ไม่ว่าจะเป็นค่ายา ค่าอาหาร ค่าแรง แต่ราคากุ้งที่ขายตามท้องตลาดกับไม่ได้สูง สถานการณ์ในช่วงนี้ถือเป็นวิกฤติการณ์ที่ชาวบ้านหลายคนต้องเผชิญ เมื่อต้องเผชิญกับสิ่งที่ตนเองไม่เคยคาดคิดเอาไว้ เกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งแต่ละคนก็พยายามชวนชววยเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างความอยู่รอดในการทำมาหากินของตนเอง ด้วยความรู้และความเชี่ยวชาญที่มีค่อนข้างน้อย ทำให้เกษตรกรเหล่านี้ต้องหันไปพึ่งคำแนะนำจากบริษัทที่เป็นนายหน้าหรือเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้ง แต่วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะต้องทนกับปัญหาและโรครุมเร้าต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ่อกุ้งได้ ท้ายที่สุดเกษตรกรเหล่านี้ก็ต้องจำยอมและล้มหน้ารับกับโชคชะตาที่เล่นตลกกับชีวิตของพวกเขา ปัญหาหนี้สินอันเกิดจากความล้มเหลวในการผลิตเริ่มแผ่ขยายไปยังเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้ง บางรายถูกนายทุนและธนาคารยึดที่ บางรายตกอยู่ใน“วงจรมืด” หรือเผชิญกับปรากฏการณ์ “ดอกท่วมต้น” (กลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์, 2551 อ้างถึงใน ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และชัยณรงค์ เครือขนวน, 2556)

¹ การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้จะใช้เทคนิคการเลี้ยง เช่น เครื่องต้นน้ำเพื่อช่วยเพิ่มก๊าซออกซิเจนในน้ำ มีการใช้สารเคมีในรูปของสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ มีการใช้ยาและสารเคมีเพื่อป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งการให้อาหารเสริม การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้ในช่วงแรกถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่ได้ผลผลตอบแทนต่อหน่วยสูงและการเลี้ยงกุ้งแต่ละรุ่นจะใช้เวลาเพียง 4 เดือน การเลี้ยงกุ้งในรูปแบบนี้ถือเป็นการเลี้ยงกุ้งที่ได้รับความนิยมสูงและขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 2530

2. ปัญหาสังคมและความสัมพันธ์ของผู้คนภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากความล้มเหลวจากการทำนาทุ่งชาวบ้านในชุมชนหลายต่อหลายคนหันไปการพึ่งพาอบายมุข เสี่ยงโชคทางการพนัน เนื่องจากชาวบ้านเกิดภาวะสิ้นหวังจากการเป็นหนี้ ทำให้บางส่วนหันมาเล่นการพนัน โดยหวังว่าหากโชคดีก็จะได้เงินก้อนไปใช้หนี้ แต่ความหวังดังกล่าวกลับไม่เป็นจริง เป็นผลให้ชาวบ้านบางคนคิดหาทางออกไม่ได้ กระทั่งชาวบ้านบางรายเกิดความคิดที่จะฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาหนี้สินที่มีอยู่ ขณะที่ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจากเดิม กล่าวคือ เดิมในชุมชนแห่งนี้ มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการพบปะพูดคุยกันในงานบุญต่าง ๆ หากมีงานประเพณีที่สำคัญในหมู่บ้านทุกคนก็ต่างช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ทำให้ชุมชนแห่งนี้ในอดีตนั้นค่อนข้างที่จะมีความเข้มแข็ง แต่เมื่อเปลี่ยนมาทำนาเลี้ยงกุ้ง ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ก็เริ่มสั่นคลอนไป เพราะกุ้งเป็นสัตว์ที่จะต้องดูแลอย่างใกล้ชิด หากขาดการดูแลเอาใจใส่แล้วก็จะติดโรคได้ง่าย เป็นผลให้ชีวิตของผู้คนในชุมชนอยู่ภายใต้เงื้อมมือและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ (มานพ เดิมบางปิด, 2556)

3. ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน ปรากฏการณ์ที่เปรียบเสมือนปฏิกิริยาผกผันจากการขยายตัวของการทำนาทุ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนช่วงนี้ ก็คือ พื้นที่ป่าชายเลนที่อยู่รายรอบชุมชนเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อบุกเบิกเป็นนาทุ่ง ดังนั้นภายใต้สถานการณ์ที่นาทุ่ง “บวม” ในชุมชน จึงกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าชายเลนรายรอบชุมชนลดลงอย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งซึ่งตามมาจากการขยายตัวของนาทุ่ง ก็คือ ผลกระทบต่อระบบนิเวศในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น (สุรศักดิ์ อินอุดม, 2543, หน้า 34; นรวรรณ ใจชื่น, 2548, หน้า 25)

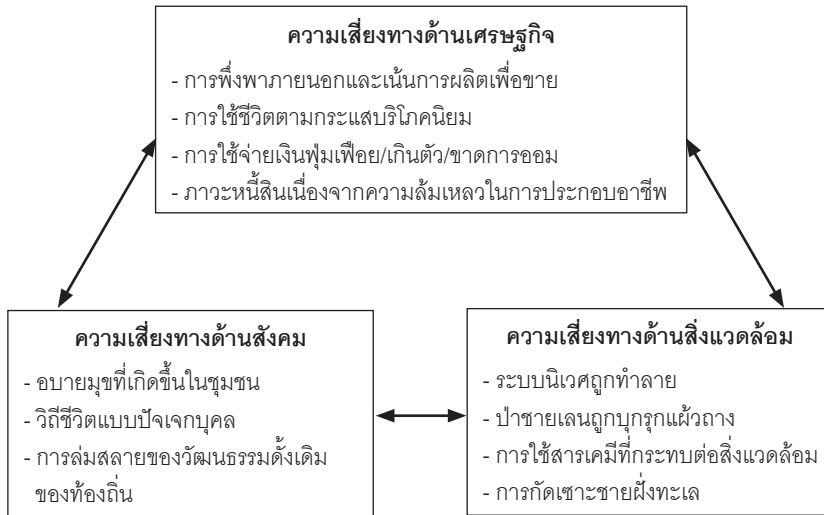
3.1 ผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและเคมีของดินและน้ำ พื้นที่ป่าได้รับแสงแดดเต็มที่และมีอัตราการระเหยของน้ำสูงขึ้น ประกอบกับการสร้างคันนาทุ่งนั้นเป็นเสมือนเครื่องกั้นการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้อุณหภูมิจึงและความเค็มของน้ำบริเวณป่าชายเลนสูงขึ้น

3.2 การสูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ เพราะการเปิดพื้นที่ป่าชายเลนเปรียบเสมือนการทำลายระบบนิเวศของป่าชายเลน เป็นการลดปริมาณธาตุอาหารที่ได้จากป่าชายเลน ขณะเดียวกันการปล่อยน้ำและดินตะกอนออกจากรากุ้งสู่ป่าชายเลน มีผลต่อการสืบพันธุ์ การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบห่วงโซ่อาหารรวมถึงความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศใกล้เคียง คือ ป่าชายเลนและทรัพยากรธรรมชาติลดลง สัตว์น้ำในธรรมชาติที่อาศัยอยู่ในบริเวณลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากยาฆ่าเชื้อและพาหะนำโรคต่าง ๆ ในบ่อกุ้งที่ถูกปล่อยลงไปบนแม่น้ำลำคลองทำให้สัตว์น้ำเสียชีวิต

สถานการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่เช่นนี้ กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้อาวุโสและแกนนำภาคชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ เกิดความคิดในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชน โดยการจัดวางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม ในชุมชนกับภายนอกใหม่ กระทั่งนำไปสู่การรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม หลากหลายรูปแบบในชุมชน รูปแบบของโครงการ/กิจกรรมที่เกิดขึ้นเช่นนี้ ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าเป็นภาพสะท้อนของแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวในระดับจุลภาค ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในส่วนถัดไป

รูปแบบเศรษฐกิจสีเขียวที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวที่ถูกนำมาใช้ เพื่อเป็นกรอบในการบริหารจัดการชุมชนแห่งนี้ กล่าวได้ว่าแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวเป็นแนวคิดที่ถูกออกแบบและนำมาใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญกับความเล็งรวมทั้งความไม่มั่นคงด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการพัฒนาภายใต้วิถีทุนนิยม โดยวิถีการผลิตเช่นนี้ทำให้ชุมชนต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายมิติ ดังแสดงได้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความเสี่ยงของชุมชนอันเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนา

ด้วยสถานการณ์และปรากฏการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่เช่นนี้ ทำให้ผู้นำชุมชนกลุ่มหนึ่งพยายามแสวงหาวิธีการและทางเลือกต่าง ๆ เพื่อลดความเสี่ยงและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมระบบนิเวศ ในรูปแบบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. **การเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจภายในชุมชน** เป้าหมายของการดำเนินการเช่นนี้ก็เพื่อลดความเสี่ยงจากการผลิตภายใต้วิถีทุนนิยม และทำให้เศรษฐกิจชุมชนสามารถแข่งขันกับตลาดภายใต้ระบบทุนนิยมได้ นอกจากนี้ความพยายามสร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ผู้คนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ผู้คนในชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ความพยายามทำให้ผู้คนในชุมชนอยู่ดีกินดี (Well-being) ท่ามกลางสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภาระสำคัญของความพยายามในการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อลดความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจเหล่านี้ถูกออกแบบเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย เช่น

ก. การรวมกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชนให้กลายเป็นกลุ่ม “เศรษฐกิจชุมชน” โดยกลุ่มองค์กรเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การเสริมสร้างรายได้รวมถึงเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและเพิ่มอำนาจต่อรอง

ทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้าน กลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนและถูกผนวกให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญประกอบไปด้วย ศูนย์ศิลปะสื่อ, กลุ่มสตรีสหกรณ์ ทอเสื่อกก กลุ่มอาชีพก้าวน้ำ กลุ่มทอเสื่อกกในตำบลและ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา เป็นต้น การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับตลาดเช่นนี้ยังส่งผลเชื่อมโยง (Linkage Effect) ต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวชุมชนมิให้สูญหายไปจากชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ข. การจัดตั้งองค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชน เป้าหมายในการจัดตั้งองค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชนแห่งนี้ ก็เพื่อการสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้กับผู้คน โดยองค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชนเกิดขึ้นจากการบูรณาการกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในตำบลที่มีความมุ่งหมายเดียวกันให้เข้ามาอยู่ร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กลุ่มออมทรัพย์ (สุรียา) กองทุนหมู่บ้านในตำบล กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มการกุศล และกลุ่มออมทรัพย์ (มะลิ) เป็นต้น ต่อมาทางชุมชนได้ยกระดับกลุ่มองค์กรต่างๆ เหล่านี้ขึ้นเป็น “**ธนาคารชุมชน**” โดยแกนนำและเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชน บางสระแก้วหวังว่าจะใช้ธนาคารชุมชนแห่งนี้เป็นองค์กรในการขับเคลื่อนประเด็นงานที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ (ชิสา อู่สุวรรณ, 2552, หน้า 121-124; อุทัย สีเผือก, 2556)

- แก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน โดยการระดมทุนจาก “คนรวยช่วยคนจน” ในรูปแบบ การรับเงินฝากประจำ
- เป็นฐานในการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการลงทุนให้แก่กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน
- เป็นองค์กรในการประสานเชื่อมโยงแหล่งเงินทุน เพื่อการให้สินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำ
- ประสานขอความร่วมมือแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เพื่อการประนอมหนี้ และถ่ายโอนหนี้
- เป็นองค์กรที่ทดลองนำร่องถ่ายโอนหนี้ให้กับครัวเรือนในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท
- เป็นองค์กรที่เป็นเสมือนเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

นอกจากสนาการชุมชนแห่งนี้ จะเป็นองค์กรการเงินในการรับฝากเงินหรือช่วยแก้ไขปัญหาหนี้สินให้แก่ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนแล้ว สนาการชุมชนยังมีการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้คนในชุมชนหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น (ชิสา อู่สุวรรณ, 2552, หน้า 121 -124)

- สวัสดิการน้ำปลาชุมชน เป็นการสร้างโรงหมักและถังหมักน้ำปลาของตำบลและให้คนในชุมชนร่วมลงทุน และจ่ายผลตอบแทนคืนเป็นน้ำปลา ส่วนที่เหลือกองทุนจะรวบรวมและจัดจำหน่ายเป็นสินค้าชุมชน

- การจัดสวัสดิการการเลี้ยงไก่ โดยการจัดซื้อลูกไก่ จัดทำกรงเลี้ยงไก่ และอาหารไก่ ให้กับครัวเรือนเป้าหมาย

- การจัดสวัสดิการถ่ายโอนหนี้สินครัวเรือน โดยการให้สินเชื่อเพื่อการชำระหนี้แก่ครัวเรือนต่าง ๆ เพื่อนำไปชำระหนี้สินจากสถาบันการเงินของรัฐและเอกชน รวมถึงเงินกู้ธนาคาร

- การจัดสวัสดิการชุมชนให้แก่สมาชิกให้ครอบคลุมตั้งแต่เกิด-ตาย รวมถึงการให้เงินลงทุนเพื่อการประกอบอาชีพ การช่วยเหลือยามฉุกเฉิน การช่วยเหลือสังคม/สาธารณะและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมภายในชุมชน ในมิติสังคมมีความพยายามที่จะทำให้ชุมชนกลับมาเข้มแข็งเช่นเดียวกับในอดีตอีกครั้ง ผ่านการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับมิติสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มเยาวชนรักถิ่น กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มสตรีชาวนาไทย ชมรมพลังแห่งความรัก (ภูมิคุ้มกันบกพร่อง) ชมรมผู้สูงอายุ วิทยุชุมชน เป็นต้น จุดมุ่งหมายในการบริหารจัดการชุมชนในมิตินี้ เพื่อทำให้คนในชุมชนลด ละ เลิก อบายมุข ความคิดดังกล่าวเป็นผลที่ตามมาจากการจัดทำบัญชีครัวเรือนที่ทำให้เห็นว่า ในแต่ละปีแต่ละครอบครัวมีค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นจำนวนมาก) ดังนั้นผู้นำและเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนจึงมีแนวคิดที่จะทำให้ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนลดรายจ่ายประเภทนี้ วิธีการที่ถูกนำมาใช้ในการขับเคลื่อน คือ ความพยายามในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนไม่พึ่งพาอบายมุขและการพนัน ยกย่องและให้การส่งเสริม หรือสนับสนุนบุคคล/กลุ่ม/องค์กรที่เป็นต้นแบบในการเลิกอบายมุข รวมถึงปิดกั้นลดโอกาสหรือปัจจัยและเงื่อนไขในการเข้าสู่

วงจรรพหนักและอบายมุข นอกจากนี้ยังเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ถ่ายทอดผ่านเวทีการแลกเปลี่ยนระดับชุมชนและตำบล (สถิติ แสนเสนาะ, 2556)

3. การฟื้นฟู, อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชน ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมอย่างหนักจากปัญหานากุ้งและการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อขยายพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ คลองสาธารณะ และป่าชายเลนตามธรรมชาติถูกทำลาย และเสียหายเป็นจำนวนมาก ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มีความอุดมสมบูรณ์ลดลงส่งผลต่อแหล่งอาหารของชาวบ้านในพื้นที่ ปัญหาดังกล่าวทำให้แกนนำและเครือข่ายประชาชนในพื้นที่ เริ่มคิดและขับเคลื่อนโครงการพัฒนาระบบการใช้ที่ดินเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านและพื้นที่ป่าชายเลน ที่เป็นเสมือนแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ เป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนก็เพื่อสร้าง “วิถีชุมชนที่ยั่งยืนและสมดุล” โดยสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนให้ตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเกิดการพึ่งพาอาศัยอย่างเกื้อกูลระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน กลุ่มเครือข่ายทางด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อมที่ถูกจัดให้อยู่ในองค์กรนี้ ประกอบไปด้วย กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเลี้ยงปลากะพงนา กลุ่มเกษตรสัมพันธ์ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ความพยายามฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยรอบชุมชนยังนำมาซึ่งโครงการที่สำคัญ ๆ ในชุมชนอย่างน้อย 2 โครงการ คือ (สถิติ แสนเสนาะ, 2556)

- โครงการบ้านปลา ธนาคารูปที่เป็นความพยายามที่จะสร้างเสริมระบบนิเวศทางธรรมชาติ ให้กลับคืนมาดังเดิมและสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชนโดยโครงการประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ การจัดทำบ้านปลา โดยการทำ “เต้ายาง”² เพื่อทำเป็นปะการังเทียมให้กับสัตว์น้ำ

² การทำเต้ายางโดยการนำยางรถยนต์เก่ามาตัดรวมกันและใส่ซีเมนต์ไว้ตรงกลาง หลังจากนั้นนำไปวางบริเวณชายฝั่งทะเลเพื่อเป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ

ประเภทต่าง ๆ อยู่อาศัยและการจัดทำธนาคารปู ด้วยการสร้างกระชังเลี้ยงปูไข่ในลำคลอง หลังจากนั้นให้สมาชิกนำปูไข่ที่จับได้นำมาฝากเลี้ยงกับธนาคาร

- โครงการฟื้นฟูป่าชุมชน เดิมพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ถือเป็นป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีพื้นที่กว้างขวาง แต่ผลจากการทำนาเกลือทำให้พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนลดลงเหลือประมาณ 150 ไร่ ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ป่าผืนสุดท้ายของชุมชนขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารแก่ผู้คนในชุมชนและเป็นสถานที่อนุบาลสัตว์น้ำ วิธีการฟื้นฟูที่เกิดขึ้นมีการดำเนินการใน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกเป็นการกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่ทางการเกษตรของชาวบ้าน โดยการสร้างกติการ่วมกันของคนในชุมชนในลักษณะของการห้ามไม่ให้ชาวบ้านบุกรุกหรือขยายพื้นที่ทางการเกษตรในบริเวณนั้น และกำหนดให้ผู้นำชุมชนที่เป็นพื้นที่ป่าชายเลนออกตรวจตรา สอดส่องพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ และขั้นที่สองเป็นการประสานงานกลุ่มองค์กรทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงเยาวชนเพื่อปลูกป่าชายเลน และการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ให้เป็นผู้ดูแล รักษาป่าชายเลนที่ทุกภาคส่วนร่วมมือกันปลูกป่า

บทวิพากษ์ความคิดเศรษฐกิจสีเขียวและแนวทางในการเปลี่ยนผ่านชุมชนท้องถิ่นไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว

เมื่อพิจารณาเศรษฐกิจสีเขียวตามนิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจสีเขียวตามนิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ก็คือ เศรษฐกิจที่มีคาร์บอนต่ำ มีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร และมีความห่วงใยต่อสังคมของคนส่วนใหญ่ ดังนั้นเศรษฐกิจสีเขียวจึงเป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนและแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน ทว่าภายใต้นิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ นั้น ผู้เขียนเห็นว่ามียุคก่อนที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. นิยามเศรษฐกิจสีเขียวเช่นนี้ยังคงยึดแนวทางการพัฒนาแบบทุนนิยมต่อไปและไม่ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนระบบที่ดำรงอยู่ ดังนั้นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ก็คือการดัดแปลง

ให้ระบบทุนนิยมให้กลายเป็นทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism)³ เท่านั้น ซึ่งในโลกแห่งความเป็นจริง ระบบทุนนิยมกับความเป็นสีเขียวเปรียบเสมือนคู่ตรงข้ามหรือเป็นสิ่งที่เข้ากันไม่ได้

2. นิยามเศรษฐกิจสีเขียวเช่นนี้ยังคงยึดแนวทางการพัฒนาที่เน้นการสร้างเติบโตของตัวเลขเศรษฐกิจต่อไป โดยการใช้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวช่วยขยายการเติบโตของตัวเลข GDP รวมถึงสร้างความเจริญทางวัตถุ (Green Growth) ในความเป็นจริงการขยายตัวและความเจริญเช่นนี้ไม่ค่อยสอดคล้องกับความเป็นสีเขียว เพราะหากกระบวนการพัฒนานั้นการขยายตัวมากเกินไปก็ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปนั้นทำให้มีมลภาวะ/มลพิษเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ

ภายใต้การนิยามของโครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติผนวกเข้ากับประสบการณ์การที่ได้จากการรูปแบบเศรษฐกิจสีเขียวที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่านิยามเศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนท้องถิ่นที่ควรจะเป็น ก็คือ “เศรษฐกิจสีเขียวจะต้องเป็นเศรษฐกิจแบบธรรมชาติระดับรากหญ้า มีจุดมุ่งหมายเพื่อความยั่งยืนและความยุติธรรม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาพอเพียง และต้องการส่งเสริมให้เกิดความสุขสมบูรณ์ต่อชุมชนท้องถิ่น”

การนิยามความคิดเศรษฐกิจสีเขียวเช่นนี้ เกิดขึ้นจากการผสมผสานหลักการพื้นฐานในการพัฒนาที่สำคัญ 6 หลักการเข้าด้วยกัน คือ⁴

³ ปัจจุบันมีข้อถกเถียงว่าทุนนิยมสีเขียว (Green Capitalism) สอดคล้องกับแนวคิดสีเขียวจริงหรือไม่ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะทุนนิยมสีเขียวยังคงเน้น/ยึดเรื่องความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงมีการตั้งคำถามว่าทุนนิยมสีเขียวจะก่อให้เกิดความยั่งยืน (ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม) ได้จริงหรือไม่

⁴ ในเชิงทฤษฎีหลักการเหล่านี้จะเป็นเสมือนเครื่องมือในการกำกับการขับเคลื่อนชุมชนท้องถิ่นไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว อย่างไรก็ตามในภาคปฏิบัติ การที่ชุมชนท้องถิ่นจะใช้วิถีทางใดในการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว ชุมชนก็จะต้องเป็นผู้ตัดสินใจเลือกโดยชุมชนท้องถิ่นเอง กล่าวคือ เป็นการเปิดกว้างให้แก่การตัดสินใจของชุมชนท้องถิ่นว่าจะตัดสินใจอย่างไรในการค้นหานวัตกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนในการเรียนรู้ทางสังคมและในการปรับตัว เพื่อรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เพื่อลดความเสี่ยงและความเปราะบางในการดำรงชีพในระดับท้องถิ่น

1. เศรษฐกิจธรรมชาติ: โดยการทำให้ธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริบทของภูมิโวกที่แตกต่างกัน

2. ความยั่งยืน: ความยั่งยืนในที่นี้ประกอบด้วยมี 5 มิติ คือ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมืองท้องถิ่น

3. ความยุติธรรม: ครอบคลุมความยุติธรรมทางสังคม และความยุติธรรมต่อธรรมชาติ (สิทธิของธรรมชาติ)

4. ความพอเพียง: เศรษฐกิจพอเพียงผสมกับนิเวศพอเพียง (Eco-Sufficiency)

5. ความสุขสมบูรณ์: หมายถึง สุขภาวะของชุมชนและนิยามใหม่ของความสุขตามหลักการวัฒนธรรมและความเชื่อของท้องถิ่น

6. ความคงทน: คือ กระบวนการสร้างความสามารถในการปรับตัวของชุมชนเพื่อลด ความเปราะบางทางสังคมอันเกิดจากผลกระทบของโลกร้อน

ขณะเดียวกันขอบข่ายของเศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนนั้น ต้องครอบคลุมไปถึงหลักการที่มีความสัมพันธ์กับอีก 4 แนวคิด คือ

1. ท้องถิ่นนิยม: เน้นการพึ่งตนเองในการใช้ทรัพยากร และความมั่นคงทางอาหาร

2. ประชาธิปไตยรากหญ้า: สร้างระบบการจัดการตนเอง (Self-Governance) อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน

3. ธรรมาภิบาลสีเขียว: การบริหารงานเครือข่ายชุมชนต้องมีประสิทธิภาพ มีความเป็นธรรม และมีแนวทางที่สอดคล้องกับกฎนิเวศวิทยาท้องถิ่น

4. ความหลากหลาย: แต่ละชุมชนมีจินตนาการและมีหนทางของตนเองในการสร้างกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว

สำหรับแนวทางที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียว ผู้เขียนเห็นว่าต้องดำเนินการภายใต้แนวทางที่สำคัญ ๗ ดังต่อไปนี้

- การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น

การเปลี่ยนผ่านชุมชนสู่เศรษฐกิจสีเขียว (Green Transition) จะต้องเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และจิตสำนึกของผู้คนในสังคมและชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนให้มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย บริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียง ดังนั้นจุดเริ่มต้นในการเปลี่ยนผ่านสู่แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นนั้นจึงต้องมีเข็มมุ่งไปที่โลกทัศน์สีเขียว (วิถีการมองโลกมองธรรมชาติ) รวมถึงความใฝ่ฝัน ความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตอยู่ของผู้คนในชุมชนโดยการให้คุณค่าแก่บางสิ่งบางอย่าง เช่น ความพอเพียง ความยั่งยืนของชีวิต เสรีภาพ ความยุติธรรม ความสามัคคี ประชาธิปไตยของชุมชนรากหญ้า เป็นต้น

- การให้ความสำคัญกับการปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น โดยการให้ความสำคัญกับธรรมชาติและทำให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบหรืออย่างเป็นองค์รวม โดยคำนึงถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน และแก้ไขปัญหานั้นบนพื้นฐานของธรรมชาติท้องถิ่น การปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องอาศัยหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ

(1.) หลักการ “สิทธิชุมชน” ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นเช่นนั้นเพราะชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาตินั้น ย่อมตระหนักว่าแนวทางใดที่เหมาะสมสำหรับชุมชนและชุมชนจะจัดการตนเองอย่างไรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชนและธรรมชาติ ขณะเดียวกันสิทธิชุมชนในความหมายนี้ยังครอบคลุมไปถึงการปกป้องธรรมชาติท้องถิ่น ไม่ให้พลัดอำนาจจากภายนอก (ทุนนิยมชาติหรือทุนนิยมต่างชาติ) มารุกรานหรือเข้ายึดครองทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนท้องถิ่น

(2.) หลักการ “สิทธิธรรมชาติ” คือ การส่งเสริมให้การปกป้องและการอนุรักษ์ระบบนิเวศท้องถิ่นเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการบริหารจัดการชุมชน ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้นและมีแนวโน้มทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ความเสื่อมของระบบนิเวศ รวมถึงการทำลายความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นหลักสิทธิธรรมชาติ ก็คือ การที่ชุมชนจะต้องออกแบบกิจกรรม/โครงการทางเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนท้องถิ่น

- การปรับโครงสร้างสังคมเพื่อสร้างความเป็นธรรมในท้องถิ่น

ในการอภิปรายนิยามและความหมายของเศรษฐกิจสีเขียว นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง ย้ำว่าแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวต้องบรรจุมิติสังคมด้วย อันเป็นผลให้ปฏิบัติการภายใต้กรอบเศรษฐกิจสีเขียวนั้นต้องนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคม สถาบันการเมืองท้องถิ่นและโครงสร้างอำนาจ เพื่อให้สังคมทั้งหมดของชุมชนมีความคงทน/ยั่งยืน มีความเป็นธรรม มีความเสมอภาค ดังนั้นการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนท้องถิ่นนั้น ต้องบรรจุมิติของความเป็นธรรมเอาไว้ด้วย โดยการสร้างความเป็นธรรมในท้องถิ่นนั้นควรให้ความสำคัญกับ

(1.) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกฝ่ายที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการสีเขียวที่ชุมชนออกแบบขึ้น

(2.) การลดช่องว่างทางรายได้และทรัพย์สินสมบัติจากการใช้แนวทางสีเขียว

(3.) ความครอบคลุมกลุ่มคนในชุมชนให้มากที่สุด โดยเฉพาะด้านการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการผลิตสีเขียว โดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากไร้หรือคนด้อยโอกาสในชุมชนท้องถิ่น เพราะเพราะคนเหล่านี้มีศักยภาพน้อยที่สุดและเปราะบางมากที่สุด ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังนั้นหากมาตรการเพื่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวไม่คำนึงถึงผลกระทบที่แตกต่างกัน เศรษฐกิจสีเขียวจะกลายเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ช่องว่างความยากจน/ความร่ำรวยในชุมชนดำรงอยู่เช่นเดิม

(4.) ความเป็นธรรมทางเพศภาวะ (Gender) หมายถึง สิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายในการตัดสินใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเศรษฐกิจสีเขียว ควรเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

จากประสบการณ์และการสังเคราะห์เอกสารวิชาการ ทำให้เห็นว่าที่ใดที่เพศหญิงเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามักมีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมตามมากล่าวคือ เมื่อผู้หญิงเข้าร่วมโครงการสีเขียวอย่างเต็มรูปแบบและเท่าเทียมกัน

ธรรมชาติก็จะได้รับการสร้างสรรค์ให้ยั่งยืนได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ปกติหรือสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ พลังอำนาจและเสียงของผู้หญิงจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างวิถีการผลิตการบริโภคอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

- **การปรับเปลี่ยนให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนและความคงทน** การเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจสีเขียวนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาธรรมชาติ และจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ชุมชนท้องถิ่นต้องก้าวข้ามความคิดแบบเทคโนโลยีนิยมและละทิ้งแนวทางที่เน้นการสร้างควมมั่งคั่งทางเศรษฐกิจแบบที่เคยทำกันมา โดยการเปลี่ยนผ่านจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน และนำไปสู่ความยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ความยั่งยืนทางนิเวศ, ความยั่งยืนทางสังคมและวัฒนธรรม, ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ, ความยั่งยืนทางการเมือง

อย่างไรก็ตามท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของและผันผวนของระบบเศรษฐกิจที่มีวิกฤติการณ์อยู่ตลอดเวลา การสร้างความยั่งยืนให้แก่ชุมชนเพียงมิติเดียวอาจจะไม่เพียงพอ ดังนั้นชุมชนจำเป็นที่จะต้องนำแนวคิด “ความคงทน” มาบรรจุไว้ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านด้วยเพื่อแสวงหาแนวทางในการทำให้สังคม ชุมชนมีความคงทนต่อผลกระทบที่เลวร้ายจากวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยความคงทนในที่นี้ หมายถึง ความคงทนทางสังคมของชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนความสามารถของกลุ่มชนหรือชุมชนในการรับมือกับผลกระทบ (ความเสียหาย) อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม (โลกร้อน) หรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ (วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ)

ตามนิยามดังกล่าวนี้ความคงทนทางสังคมของชุมชนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคงทนทางนิเวศด้วย (Ecological Resilience) กล่าวได้ว่าความคงทนทางนิเวศ ก็คือ ความสามารถของระบบนิเวศที่ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางผลกระทบรุนแรงอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ดังนั้นถ้าระบบนิเวศมีความแข็งแกร่งทนทาน ชุมชนก็ย่อมที่จะสามารถดำรงชีพได้

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วความคงทนทางสังคมของชุมชนและความคงทนทางนิเวศจึงเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น แต่ที่ผ่านมารายชยตัวของ

ทุนนิยมและการค้าในชุมชนทำให้ความคงทนทางสังคมของชุมชนลดน้อยลง และกระเทือนต่อความคงทนทางนิเวศทำให้การดำรงชีพของชุมชนเกิดความเปราะบาง

ความคงทนทางสังคมของชุมชนโดยส่วนใหญ่จะเน้นการให้ความหมายในลักษณะภาวะหลังจากที่เกิดผลกระทบ (ภัยพิบัติ) เช่น ชุมชนจะปรับตัวอย่างไรเพื่อนำชุมชนและระบบนิเวศกลับคืนสู่สภาพปกติ สำหรับบทความนี้จะเน้นไปที่ภาวะก่อนที่จะเกิดความเสียหาย คือ มองคาดการณ์ล่วงหน้าและคิดกันว่าชุมชนจะเตรียมการอย่างไรในการปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ดังนั้นความคงทนในบทความนี้จึงขึ้นอยู่กับหลักการที่เรียกว่า “Precautionary and Pro-Active Governance” คือ เป็นการมองว่าความคงทนทางสังคมของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของนิยาม “ความมั่นคงของชุมชน” (Community Resilience) ที่เน้นมิติทางสังคม กล่าวคือ กระบวนการปรับตัวของกลุ่มคน/กลุ่มชน สถาบันสังคมและเครือข่ายของชุมชนโดยการสร้าง บางสิ่งบางอย่างที่ทำให้ชุมชนสามารถลดความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม

สรุป

กล่าวโดยสรุปแล้วเศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนจำเป็นต้องเกิดขึ้นที่ท้องถิ่นจากรากหญ้า โดยคนรากหญ้าต้องเป็นผู้สร้างเศรษฐกิจสีเขียวขึ้นมา บนพื้นฐานที่สำคัญ คือ การเรียนรู้และทำงานร่วมกัน, การที่ผู้คนรากหญ้าจัดการดูแลตนเอง, การคำนึงถึงความจำเป็นทางสังคมของชุมชน โดยใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นหลักในการปฏิบัติ, การสร้างกฎระเบียบของชุมชนที่ชัดเจนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยกฎระเบียบที่ชุมชนสร้างขึ้นเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดว่าเศรษฐกิจสีเขียวจะประสบความสำเร็จหรือไม่ และประสบการณ์จากภาคสนามทำให้เห็นภาพว่าความสำเร็จในการจัดการชุมชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวจะเพิ่มขึ้น หากมีการประสานสัมพันธ์กับเครือข่ายอื่นทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

บรรณานุกรม

- ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2556). **ความไม่เป็นธรรมทางด้านสุขภาพกับการปฏิรูประบบทุนนิยม : กรณีศึกษาโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมเหล็ก จังหวัดจันทบุรี**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชีสา อู่สุวรรณ. (2552). **การพัฒนากองทุนหมู่บ้านเป็นสถาบันการเงินชุมชน กรณีศึกษาธนาคารบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, ภาควิชาพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นรวรรณ ใจชื่น และรังษี ตองอ่อน. (2548). **ฝันเสื้อ...สายใยทางสังคม “คนบางสระแก้ว”**. ชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออก ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส).
- ปาลธิตา ไชยเสวนา. (2556, 27 สิงหาคม). **แกนนำภาคประชาชนตำบลบางสระแก้ว**. สัมภาษณ์.
- มานพ เดิมบางปิด. (2556, 14 มกราคม). **ประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้วด้านสังคม/วัฒนธรรมและสื่อชุมชน**. สัมภาษณ์.
- สถิต แสนเสนาะ. (2556, 14 มกราคม). **ผู้ใหญ่บ้านบ้านแถวนา ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี**. สัมภาษณ์.
- สุรศักดิ์ อินอุดม. (2543). **การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่ป่าชายเลน กรณีศึกษาจังหวัดจันทบุรี**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุทัย สีเผือก. (2556, 14 มกราคม). **ผู้ขับเคลื่อนโครงการธนาคารชุมชนบางสระแก้ว**. สัมภาษณ์.